

Оксана Фіряєва

Останній дивак

Нарешті, здійснилося! Знаменитий режисер Емір Кустуріца відвідав Україну як бас-гітарист, не менш славетного, гурту «The No Smoking Orchestra»! Яскравим святковим феєрверком ознаменували вони перший день зими в нашому місті.

Живе диво

51-річний режисер, кожную нову стрічку якого шанувальники справжнього кіномистецтва чекають, мов дива, вже сам по собі живе диво. Сьогодні він чи не останній з диваків, здатних серед суцільного та стрімкого морального зубожіння не лише помічати красу життя у всіх його проявах, а й показувати її іншим. А люди цього справді потребують. Тож, не дивно, що вже у 30 з гаком років Емір Кустуріца мав такі визнання та нагороди, на які інші режисери чекають роками. Його дебютна стрічка «Чи пам'ятаєш Доллі Белл?» отримала у 1981 р. премію за кращий дебют на Венеціанському кінофестивалі. Його наступну стрічку «Батько у відрядженні» (1985) було нагороджено «Золотою пальмовою гілкою» та премією FIPRESCI на Канському кінофестивалі й номіновано на «Оскара» як кращий іноземний фільм. Вшанували у Каннах і його третю стрічку – «Час циган» (1989) – нагородою за кращу режисуру. Його перша англomовна стрічка «Арізонська мрія» отримала «Срібного ведмедя» в 1993 р. на Берлінському кінофестивалі. У 1995 р. він вдруге отримав «Золоту пальмову гілку» в Каннах за стрічку «Андеграунд». Таким чином, за всю історію Канського кінофестивалю Кустуріца став четвертим режисером (після Френсіса

Форда Копполи, Білле Аугусто та Сехея Імамури), який двічі отримав його головну нагороду. Неймовірно, але й наступний його фільм, «Чорна кішка, білий кіт» (1998), відзначено призом за кращу режисуру у Венеції. Його стрічка «Полуничка у супермаркеті» (2003), також, була відзначена. І лише 2005 р. голова журі Канського фестивалю Квентін Тарантіно не визнав гідною жодної нагороди його стрічку «Життя як диво». Втім, у Тарантіно на те були свої причини, і Емір Кустуріца сприйняв це спокійно, завваживши, що останнім часом «престижний кінофестиваль перетворився на подіум боротьби за крісло американського президента». Важко не погодитися з цим – занадто вже відверто нагороди присуджуються стрічкам слабким на тлі їхніх конкурсних суперниць. Та й сам Кустуріца називає себе «копалиною і маргіналом». Але на нудотно-солодкому, фальшиво-героїчному тлі американізованого, стандартизованого та глобалізованого кіно вже краще бути «копалиною», ніж зливатися з таким жалюгідним «форматом». До того ж, глядач, зазвичай, мало зважає на думку кінокритиків, політиків та політ коректність, а має власний розум. Тому, стрічки Кустуріци випускаються великими тиражами і зникають з крамниць миттєво.

Втілена утопія

Кустуріца й сам визнає, що створює утопію, але переконаний, що цим хоч ненадовго робить людей щасливими і що без утопії людство взагалі б не вижило. Безкомпромісний митець жодного разу не поступився своїми моральними принципами та внутрішніми цінностями. Маючи такий потужний талант, він міг би за кілька років стати казково багатим та впливовим. Варто було лише піти на маленьку поступку, підігравши інстинктам споживацького натовпу та вимогам сучасного кіноринку, і спочивав би на лаврах, доки «тисячі придурків», як називає глядачів його талановитий і цинічний колега Тарантіно, жадібно розкупували б його відео, несучи гроші мішками. Та впертий добродій Кустуріца не продається. Натомість, він обрав яскраве життя мандрівного артиста, який перетворює натовп на людей і робить світ кращим. Вперто доводячи свою

«маргінальність», він став ще й бас-гітаристом. Так, одного чудового дня прийшов на репетицію своїх старих друзів-музик з гурту «The No Smoking Orchestra» і спитав у їхнього лідера Нелле Карайлича: «А навчитися грати на бас-гітарі складно?». Виявилося, що ні. Тож через кілька місяців він увійшов до складу гурту, який, до речі, написав саунд-треки до його стрічок «Чорна кішка, білий кіт» та «Життя як диво». Після цього Кустуріцу звільнили з посади викладача режисури у сараєвській кіношколі, щоб не ганьбив колег. Тепер він набирає студентів у своєму селі Кустендорф, яке збудував недалеко від Белграда. Воно схоже на середньовічне сербське село з дерев'яними будинками. Режисер називає громаду, яка там живе, «соціально-психологічним суспільством». Місцеві жителі – однодумці Кустуріці і теж затяті антиглобалісти й аутсайтери. Там постійно проводяться наукові семінари з найрізноманітніших тем. Будь-яка реклама в Кустендорфі заборонена – люди там навчаються та обмінюються знаннями. Отже, свою утопію режисер таки матеріалізував. Ну хіба не дивак?

Створив він диво й 1 грудня в палаці «Україна», де з шаленим успіхом пройшов концерт гурту «The No Smoking Orchestra». До речі, модний у нас ярлик «панк-рок», вочевидь, для них завузький. Широка палітра їхніх музичних стилів, схоже, взагалі не піддається класифікації. Їх просто треба слухати й насолоджуватися.

Все, як у кіно

Те захопливе дійство, що протягом двох годин тримало зал у танцювальному трансі, важко змалювати. Десятеро членів гурту виклалися на всі сто. Мало того, що ці останні з рок-могікан співають без «фанери», так ще й примудряються безперервно рухатися і грати мініатюрні сцени. Шалена енергетика соліста Нелле Карайлича, який кульовою блискавкою літав по сцені, раз у раз спускаючись у зал, завела публіку настільки, що передні ряди танцювали без упину. Його жарти були тонкими й влучними. Час від часу він церемонно представляв усіх членів гурту, даючи їм імена

знаменитих українців. Ця їхня обізнаність приємно потішила. Емір Кустуріца був «Андрієм Шевченком», Стрібор Кустуріца (син Еміра та ударник) – «Віталієм Кличком». Гітариста Главу Марковські назвали «сумішшю Брітні Спірс та Джиммі Гендрікса». Щоправда, Емір у відповідь повідомив, що Карайлич – родич диктатора Піночета, але втішив, запевнивши, що диктатором він не стане.

Не менш цікавим був скрипаль-віртуоз Деян Спаравало. Його називали «суддею», оскільки на ньому була чорна мантия. Та незабаром переконливо довели, що той «суддя» – жінка! Далі почалося веселе циркове дійство: суддю закривали його чорною мантиєю, з-під якої він щосекунди вигулькував то у білій жіночій сукні, то у чорній, то в рожевій, то в зеленій. І все це, ні на мить не припиняючи гри! Далі – більше. Деян спочатку грав наосліп, поклавши скрипку собі на спину, потім на сцену висмикнули з зали двох дівчат, і ті тримали велетенський смичок, по якому суддя водив скрипкою. Незабаром до нього приєднався й Кустуріца з гітарою. Звук був – огого! (І після цього якийсь критик міг ляпнути, що Кустуріца лише робить вигляд, ніби грає на бас-гітарі?!) А коли лунали пісні з фільму «Чорна кішка, білий кіт», Кустуріца та суддя зображали цю котячу пару, походжаючи по сцені з кінця в кінець. Усе, що було далі, не піддається жодному опису. Це було фантастичне поєднання концерту, циркових фокусів, міні-спектаклів. Ти просто відчував себе дитиною, яка вперше потрапила у казковий, добрий і веселий цирк. Саме в такий, яким він уявляється лише дітям! Тут уже чітко відчувалася рука Кустуріци-постановника. Треба справді бути майстром, щоб залучати до вистави глядачів із залу, давати їм широку можливість для імпровізації і при цьому так вибудувати всі сцени, що вони у будь-якому разі виглядатимуть, наче професійно зняті кінокадри! Дівчата з зали охоче роздягалися на сцені, витанцьовуючи перед солістом. У когось іншого порнографія б вийшла, а тут, хоч як дивно, не було ні грама вульгарності – свідчення тої ж продуманості постановки.

Наприкінці концерту в залі не було жодного похмурого обличчя. Усі посміхалися, мов діти. Настав світлий момент всезагального братання й відчуття абсолютного щастя.

Зал був пронизаний цією енергетикою. А під час останньої композиції музиканти закликали всіх бажаючих на сцену. Це було фантастичне, немов вихоплене з далекого дитинства, відчуття, коли ти можеш отак запросто підійти до блискучого, сяючого дива і торкнутися його рукою. І ніхто тебе не прожоне, ніхто на тебе не насвариться, ніхто не гиркне: «Не можна!» От на цьому райдужному моменті й закінчилося свято, яке нам усім подарували Емір Кустуріца та його друзі. Сходячи зі сцени, кожен ніс у серці мерехтливий вогник дива, запалений останнім романтиком і диваком кіно. І довго ще немолоді дядьки весело пританцьовували, повертаючись із концерту, а на вулицях лунало веселе багатоголосся: «Джінджі-рінджі, буба-мара!»

P.S. Вже незабаром вийдуть два нові фільми режисера: «Марадона» та «Обіцяй мені». Тож, чекаємо на нове диво!

«The No Smoking Orchestra», концерт у київському палаці «Україна», 2005

Перша публікація: Кіно-театр. – 2 (64). – 2006. – С. 44–45